

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קמז

(בעמ' הקודם)

מאן תנא להא דתנו רבנן: הגמ' מביאה ברייתא, ורוצה לומר שהיא כדעת רבי שמעון בן מנסיא ולא כרבנן.

ואמר להן, דומה שיש לי בן, עכשיו שאין לי בן נכסי לפלוני: כלומר השכיב מרע אומר להם 'חשבתי שיש לי בן, אבל מתוך שאלתכם אני מבין שאין לי בן (= ששאלתם אותי נכסין למי), וכיון שאין לי בן אני נותן את נכסי לפלוני'. וכן אם היה **חולה ומוטל במיטה וכו'**, ונדע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת, אין מתנתו מתנה, לפי שאילו היה יודע שיש לו בן או שאשתו מעוברת הוא לא היה נותן את נכסיו במתנה לפלוני. ע"כ הברייתא.

לימא ר' שמעון בן מנסיא היא ולא רבנן: לכאורה הברייתא הזאת כדעת רבי שמעון בן מנסיא הסובר שהולכים אחר אומדן דעתו של אדם, ולא כרבנן.

דחיה: אפי' תימא רבנן: אפשר להעמיד את הברייתא גם בשיטת רבנן, לפי שהוא אמר 'דומה שיש לי בן עכשיו שאין לי בן נכסי לפלוני', דהיינו שכיון שאין לי בן לכן אני נותן את נכסי לפלוני, והרי זה כאילו אמר במפורש שנותן רק על דעת שאין לו בן.

קושיא: ודקארי לה מאי קארי לה? א"כ מה היתה ההווא אמינא לומר שהברייתא כרבי שמעון בן מנסיא ולא כרבנן, והרי זהו דבר פשוט שאם הוא פירש על דעת שאין לו בן ולבסוף התברר שיש לו בן שאין מתנתו מתנה לדעת כולם.

תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שהוא רק הצטער על בנו שמת (לפי שכעת כשהוא בא לחלק את נכסיו הוא נזכר במיתת בנו והוא מצטער שאין לו בן שירש אותו), אבל הוא לא התכוון לומר שהוא נותן את המתנה רק על דעת שבנו מת, קמ"ל שהוא תלה את המתנה במיתת בנו, וכולם מודים שאם התברר שנו חי שאין מתנתו מתנה.

*

א"ר זירא אמר רב, מנין למתנת שכיב מרע שקונה בדיבור ללא קניין סודר, שהיא מועילה מן התורה? שנאמר "איש כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לכתו", שתיבת "והעברתם" לכאורה מיותרת, שהיה אפשר לכתוב "איש כי ימות וכן אין לו, נחלתו לכתו", אלא היא נכתבה ללמדנו שיש עוד העברת נכסים הדומה לירושת הבת שהיא ללא קניין, וזו מתנת שכיב מרע.

רב נחמן אמר רבה בר אבון לומד זאת מהפסוק "ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו", שתיבת "ונתתם" לכאורה מיותרת, שהיה אפשר לכתוב "ואם אין לו בת, נחלתו לאחיו", אלא היא נכתבה ללמדנו שיש עוד העברת נכסים הדומה לירושת האחים שהיא ללא קניין, וזו מתנת שכיב מרע.

שאלה: רב נחמן מאי טעמא לא אמר מ"והעברתם"?

תשובה: ההוא מיבעי ליה לכדרכי: וכפי שלמדנו בברייתא - בכל שאר הירושות נאמרה לשון "נתניה" ואילו כאן בירושת הבת נאמרה לשון "העברה", וזאת כדי ללמדנו שבת מעבירה נחלה משבט לשבט, לפי שבנה ובעלה (שהם משבט אחר) יורשים אותה. נמצא ש"והעברתם" כבר תפוס ללמוד ממנו שהבעל יורש את אשתו וכן את אמו, ולכן אי אפשר ללמוד ממנו את דין מתנת שכיב מרע.

שאלה: ור' זירא מאי טעמא לא אמר מ"ונתתם"?

תשובה: אורחיה דקרא הוא: "ונתתם" אינו מיותר, לפי שכך דרך התורה לכתוב.

רב מנשיא בר ירמיה לומד את דין מתנת שכיב מרע מהפסוק "בַּיָּמִים הָהֵם חָלָה חֲזַקְיָהוּ לְמוֹת, וַיְבֹא אֵלָיו יִשְׁעִיָּהוּ בֶן אֲמוּץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה, צִוּ לְבִיתְךָ, כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה", נמצא שע"י צוואה בלבד השכיב מרע יכול להקנות את נכסיו ולא צריך קניין.

רמי בר יחזקאל לומד זאת מהפסוק "וְאַחֲתִפֹּל רָאָה כִּי לֹא נֶעֱשְׂתָה עֲצָתוֹ, וַיַּחֲבֹשׂ אֶת הַחֲמוֹר וַיִּקֶּם וַיִּלָּךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ, וַיְצוּ אֶל בֵּיתוֹ, וַיַּחֲנֹק וַיָּמָת וַיִּקְבֹּר בְּקִבְרוֹ אָבִיו", נמצא שע"י צוואה בלבד השכיב מרע יכול להקנות את נכסיו ולא צריך קניין.

*

ואל תמרדו במלכות בית דוד: שהרי אני ניסיתי למרוד בו ולא הצלחתי.

יום טוב של עצרת ברור זרעו חטים: ואם תראו שיום חג השבועות הוא יום ברור וצח ללא עננים, תזרעו חטים (בזמן הזריעה), שזהו סימן שהחטים יצליחו באותה שנה.

מר זוטרא אמר בלול איתמר: אם יום חג השבועות יהיה מעונן זהו סימן שהחיטים יצליחו.

אמרי נהרדעי משמיה דר' יעקב: לסוברים שהוא צריך להיות 'ברור', לא צריך שהוא יהיה ברור ממש ללא שום ענן. ולסוברים שהוא צריך להיות 'בלול', לא צריך שהוא יהיה כולו מעונן. אלא אפילו אם הוא יום מעונן ורוח צפונית מנשבת בו ומפזרת את העננים זהו סימן שהחיטים יצליחו באותה שנה.

אמר ליה רבי אבא לרב אשי: אנחנו סומכים על רב יצחק בר אבדימי לגבי סימן האם התבואות יצליחו או לא, שלדעתו הסימן הוא בחג הסוכות שאז נידונים על המים, ולא בחג השבועות. **הגמ' מבארת:**

דאמר רב יצחק בר אבדימי: במוצאי יום טוב האחרון של חג הסוכות הכל צופים לעשן המערכה שעל המזבח לראות להיכן הוא נוטה. אם הוא נוטה כלפי צפון, זה מפני שרוח דרומית מנשבת ומטה אותו לצד צפון, ואז העניים שמחים ובעלי בתים עצובים מפני שגשמי שנה מרובים והפירות מרקיבים, וכיון שאי אפשר לשמור אותם הם נמכרים בזול. אם הוא נוטה כלפי דרום, זה מפני שרוח צפונית מנשבת ומטה אותו לצד דרום, ואז העניים עצובים ובעלי בתים שמחים, מפני שגשמי שנה מועטים, ומחמת מיעוט הגשמים הפירות הנזרעים מתברכים, והפירות שבאוצרות משתמרים ונמכרים ביוקר. נוטה כלפי מזרח, זה מפני שרוח מערבית מנשבת ומטה אותו לצד מזרח, ואז כולם שמחים, לפי שרוח מערבית גורמת שיהיו גשמים במידה הנכונה והפירות אינם נמכרים ביוקר. נוטה כלפי מערב, זה מפני שרוח מזרחית מנשבת ומטה אותו כלפי מערב, ואז כולם עצובים, לפי שרוח מזרחית מונעת את המטר ומביאה בצורת והכל מתייקר, והפירות אינם צומחים.

נמצא שרוח מזרחית מזיקה ורוח מערבית טובה. כעת הגמ' מקשה על כך **מכרייתא האומרת להיפך - שרוח מזרחית טובה ורוח מערבית מזיקה.**

קושיא: ורמינהי, מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה. רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש שאז החיטים כבר לא זקוקים למטר, וקשה לזיתים בשעה שניצו הפרחים שלהם, שאז הם זקוקים להרבה גשם. רוח דרומית הגורמת להרבה גשם, קשה לחטין בשעה שהביאו שליש, ויפה לזיתים בשעה שניצו.

לפני שהגמ' מתרצת את הקושיא, היא מכיאה את דברי האמוראים בעניין זה:

ואמר רב יוסף ואיתימא מר זוטרא ואיתימא רב נחמן בר יצחק: הסימן שתזכור איזה רוח יפה לחיטים ואיזה לזיתים הוא - שהשולחן עליו עמד לחם הפנים בבית המקדש היה עומד בצפון, והמנורה שבה הדליקו שמן זית עמדה בדרום, וכל אחד מהם מגדל את שלו, דהיינו השולחן שהיה בצפון היה מגדל את החיטים שמהם עושים את הלחם, והמנורה שהיתה בדרום היתה מגדלת את הזיתים שמהם עושים שמן זית.

תירוץ: **לא קשיא:** הברייתא השניה עוסקת בכבל, שהיא ארץ שיש בה אדמה לחה ואינה צריכה כ"כ מטר, ולכן רוח מערבית קשה לה, לפי שהיא גורמת להרבה גשמים, והמזרחית יפה. אבל הברייתא הראשונה עוסקת בארץ ישראל, שהיא ארץ גבוהה הזקוקה להרבה גשמים, ולכן רוח מערבית יפה לה.

אמר רב זביד, **האי יומא קמא דריש שתא:** אם היום הראשון של ראש השנה חם, רוב השנה תהיה שנה חמה, ואם הוא קר, רוב השנה תהיה קרה.

למאי נפקא מינה? לתפלתו של כהן גדול! שהוא היה מתפלל ביום הכיפורים שהשנה תהיה גשומה אם היא שחונה, ולפי מה שהיום הראשון של ראש השנה היה הוא ידע מה להתפלל, שאם הוא היה חם הוא היה מתפלל שהשנה לא תהיה חמה יותר מדאי, ואם הוא היה קר הוא היה מתפלל שהשנה לא תהיה קרה יותר מדאי.

*

הגמרא חוזרת לנושא של המקור למתנת שכיב מרע (המועילה בדיבור בלבד בלי קנין).

ורבא אמר רב נחמן מתנת שכיב מרע מדרבנן: באמת זו רק תקנת חכמים. והפסוקים שהביאה הגמרא לעיל שאדם מצווה את ביתו לפני מיתתו, זו עיצה טובה לאדם שיודיע למשפחתו מי חייב לו כסף והיכן נמצא הממון שלו, אמנם אם הוא רוצה להקנות להם דברים לא מספיקה אמירה והוא צריך לעשות קנין. כל זה מדאורייתא, אבל חכמים גזרו שהאמירה שלו תקנה, כי אם הוא יחשוש שלא יקיימו את דבריו הוא יצטער ותטרף דעתו עליו ותתגבר מחלתו.

קושיא: ומי אמר רב נחמן הכי? והא אמר רב נחמן אע"ג דאמר שמואל המוכר שטר חוב וכו': מלווה שמכר את השטר חוב שהיה לו (על כסף שנתן בהלוואה) לאדם אחר. ולאחר מכן הלך המלווה ומחל ללווה על החוב, ואם כן עכשיו השטר לא שווה כלום. ההלוואה נמחלה, והקונה לא יכול להוציא את הכסף מהלווה. (אמנם המלווה חייב להחזיר לקונה את הכסף ששילם על השטר חוב, כי זהו 'גרמי' - היזק בגרמא. דהיינו המוחל על החוב מזיק את הקונה לא באופן ישיר, אלא פעולת המחילה גורמת שלא יוכל יותר לגבות את השטר ובכך הוא מפסיד את כספו).

ואפילו בנו של המלווה שירש אותו לאחר מותו, יכול למחול ללווה על החוב. למרות שאביו מכר את השטר חוב לקונה, כי הוא עומד במקום אביו.

אבל, אומר רב נחמן, שמואל מודה שמלווה שכיב מרע שנתן את השטר חוב במתנה לאדם אחר, ומת, בנו היורש לא יכול למחול על החוב הזה ללווה.

אי אמרת בשלמא דאורייתא וכו': אם נאמר שמתנת שכיב מרע נקנית למקבל מדאורייתא, מובן מדוע היורש אינו יכול למחול על החוב. כי המקבל את השטר חוב במתנה, החוב הוא שלו לגמרי ואם כן הקנין שלו חשוב כאילו הוא ירש את השכיב מרע. וודאי שהיורש האחד לא יכול למחול על החוב שירש היורש השני. אבל אם נאמר שהקנין שלו במתנה הוא רק מדרבנן, מדוע היורש לא יכול למחול על החוב?

תירוץ: אינה של תורה ועשאוה כשל תורה: אמנם המתנה נקנית רק מדרבנן, אבל חכמים נתנו לה כח כאילו היא של תורה. וזאת מהטעם הנ"ל שלא תטרף דעתו של השכיב מרע.

אמר רבא אמר רב נחמן שכיב מרע שאמר ידור פלוני וכו': שכיב מרע שאמר 'פלוני יגור בבית הזה' או 'פלוני יאכל את הפירות של דקל זה כשהם יצמחו' לא אמר כלום. בגלל שמתנה שאדם בריא לא יכול לתת, גם שכיב מרע לא יכול לתת. משום שחכמים תקנו רק שהדיבור של שכיב מרע נחשב כמו קנין. והרי לא ניתן להקנות מגורים בבית, כי 'מגורים' זה דבר שאין בו ממש. וכן לא ניתן להקנות פירות של דקל שעדיין לא צמחו, כי זהו דבר שלא בא לעולם.

אבל אם יאמר השכיב מרע 'נתנו בית זה לפלוני וידור בו' או 'נתנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו', הדיבור מועיל כמו קנין. שהרי מועיל קנין, כי הוא מקנה לו את הבית לצורך מגורים, וכן את הדקל לצורך הפירות.

קושיא: למימרא דסבר ר"נ מילתא דאיתא בבריא וכו': כאמור, מדברי רב נחמן עולה שרק דבר שבריא יכול להקנותו בקנין גם שכיב מרע יכול להקנותו בדיבור, ואילו דבר שבריא לא יכול להקנות גם שכיב מרע לא יכול. אבל קשה על כך מדבריו במקום אחר.

והא אמר רבא אמר רב נחמן שכיב מרע שאמר תנו הלואתי לפלוני וכו': אדם שהלווה כסף למישהו ב'מלוה על פה' ללא שטר, וכשהיה שכיב מרע אמר שיתנו את ההלוואה הזו לפלוני, האיש זכה בהלוואה. והרי אדם בריא לא יכול להקנות לחבירו 'מלוה על פה', כי הכסף של ההלוואה ניתן להוצאה ולכזבזב, ואם כן הכסף אינו בעולם ואין כאן דבר 'בעין' כלומר אין כאן דבר ממשי. אלא אדם יכול להקנות לחבירו 'מלוה בשטר' כי השטר הוא דבר ממשי שניתן לגבות איתו את הנכסים המשועבדים להלוואה.

נמצא שרב נחמן עצמו סובר ששכיב מרע יכול להקנות דבר שבריא לא יכול להקנות. והיינו להקנות 'מלווה על פה'.

תירוץ: רב פפא אמר הואיל ויורש יורשה: מכיון ש'היורש' של השכיב מרע יורש 'מלוה על פה', לכן גם שכיב מרע יכול להקנות 'מלוה על פה'. כי הגמרא אומרת לקמן (דף קכט) שרבנן עשו את מתנת שכיב מרע כמו ירושה.

רב אחא בריה דרב איקא אמר: באמת גם בריא יכול להקנות 'מלווה על פה' שיש לו לאחרים. וכדברי רב הונא שאם המלווה אומר ללווה שיתן את הכסף שהוא חייב לו לאדם שלישי העומד שם, מכיון שהדבר נעשה 'במעמד שלושתם' (= המלווה, הלווה, והמקבל), האיש קנה את החוב. (הרשב"ם מבאר שזו הלכה בלא טעם. אך בגלל שכן נהגו הסוחרים, תקנו להם חכמים שיבמעמד שלושתם' ההלוואה נקנית).